

יכול אף בעופות ובמנחות ת"ל ושמחת בחגך וכו' — מה שישנו אצלנו בספרי פיס' קמא בלי „מכאן אמרו“ : ושמחת בחגך בכל מיני שמחות יכול אף בעופות וכו'.

אבל בירוש' חגיגה פ"א ע"ב וסוכה פ"ד נד ע"ג (בשיבוש) : אמר ר' זעירה עד דאנא תמן שמעתנה עולא בר ישמעאל בשם ר' לעזר (המימרא הראשונה) כד סלקינן הכא שמעתנה רבי חיה בשם ר' לעזר והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון (בסוכה : הראשון) לשמחה או יכול אף לילי יו"ט הראשון (בסוכה : האחרון) ת"ל אך. או חלק⁴²). רבי חיה בשם ר' לעזר ושמחת בחגך משאת מתחייב בחגיגה את מתחייב בשמחה (להוציא לילי יו"ט הראשון). הירוש' ידע אפוא שיש מדרש הדורש ב„חילוף“ („או חלק“) שנרמז גם בברייתא הבבלי (מה ראית?), הוא הספרי שלנו⁴³, ואת הדרשה שבברייתא שבבבלי מסר בשם ר' אלעזר, אלא שנראה שר"א הבבלי הגיה את הספרי ודרשו סתם כשיטתו תמיד (ע"י שבועות ומע"ש).

[ז. הוספות בספרי דברים]

אלא שכמו שהזכרתי כבר ישנן בנוסחאות הספרי שלנו כמה וכמה הוספות מדבי ר' ישמעאל, שאינן בכ"י ר', ולהפך כמה וכמה הוספות אחרות בכ"י ר' שאינן אצלנו. סימניהם : שאינם במקומם, שהם כפולים, וכתובים בלשון קיצורים ורמזים. ויש בהוספות טרמינולוגיה של בית ר"י : מגיד, שומע אני, למה נאמר :

א. הוספות שישנן אצלנו ואינם בכ"י, או שהם בכ"י במקום אחר :

(א) ראה פיס' סא : (ונתצתם וכו' ד"א) ונתצתם וכו' — אין בכ"י ר' כאן, אבל כתוב שם להלן באמצע „מיכן אמרו“ (וכן בפ"י ר"ה), לפני „שלש[ה] בתים הם“ בלשון זה : ונתצתם את מזב' זו אבן שחצבה מתחילה, ושברתם את מצב' זו שחצב חציבה (ו) ועבדה. ואשריהם תשרפון באש זו אשריה שניעשית תחילה לעבודה. ופסיל' תשרפ' באש (ו) זו שהיתה נטועה ועבדה. אבידת כלאה כלה שרוף שבור גדוע.

וכל זה לקוח ממכילתא שבמ"מ 60. פרשה כו א—ב, ושם הסדר בא', אחרי פיסקא זו : מיכן אמרו שלשה בתין הן שלש(ה) אבנים הן שלש אשרות הן, וע"כ הכניסו הסופר בספרי לפני „שלש[ה] בתים הם“⁴⁴).

והסוף „אבידת כלאה וכו'“ הוא כולו דבי ר"י שם : ונתצתם את מזבחותם שומע אני יתצם ויניחם תל' לו' [ושברתם את מצבותם שומעני ישברם ויניחם תל' לו']⁴⁵ ואשריהם תשרפון באש שומע אני ישרפם ויניחם תל' לו' ופסילי אלהיהם תגדעון שומע אני יגדעם ויניחם תל' לו' ואבדתם את שמם מן המקום ההוא אבידת כלאה, כלה והשחת ושרוף ואבד והעבירן מן העולם וכו'. ושיטה זו שנויה (כמו שהעיר הופמן) גם במכילתא דעריות שבספרא קדושים פ"ו : השחת שרוף וכלה והעבר מן העולם, אבל ספרי שלנו, דבי ר"ע, חולק ושונה : נתצתה את המזבח הנח לו שברתה את המצבה הנח לה, כמתניתא דחזקיה בירושלמי (ע"ז פ"ד ה"ד מד ע"א) וכמתני רב יוסף בבבלי (מה ב)⁴⁶.

(42) בסוכה בטעות : אך חלק.

(43) דברי הופמן, שסמך על ירוש' סוכה, אינם מדויקים.

(44) אע"פ שבמכין אמרו של הספרי הסדר : שלש אשרות — שלשה בתים, ושלש אבנים ליתא שם.

(45) כ"ה בקטע א"פ. (46) אלא שהבבלי פירש ברייתא זו דרב יוסף לענין אחר.

(ב) פיס' סה: (לא תעשון וכו' ד"א) לא תעשון וכו' — אין בכ"י ר' כאן, אלא למטה, לפני "כל הישר בעיניו": ד"א לא תעש' ככ' אש' אנח' עו' פה הי' חובה בבית העולמים ורשות בבמה ד"א לא תע' צאו ועשו מיכן אמרו עד וכו' מיכן ואילך לא הותרו. איש וכו'.

וכ"ז נכנס כאן מן הגליון, וליתא במ"ת 49 המעתיק מספרי 46.

(ג) פיס' צו: לא תבנה וכו' כדברי ר"ע — ליתא בכ"י ר', והוספה היא ממכילתא, מ"ת 70, כ"ה. ובכ"י שם גם בסי' "כ"א": ... עו[ן]ד לא תעשה אפילו גנות ופ[ר]דסין ... [ר'] עקיבא אומ' לא [תבנה] עוד למה [שהיתה א]ינה נבנית אבל נעשית ... 71. ואין דרכם של דבי ר"ע להביא את דעתו של ר"ע בלשון "כדברי ר"ע".

(ד) פיס' צח כולה (אבא חנן וכו' א"ר יאשיה וכו' א"ר יצחק וכו') אינה כאן בכ"י ר', אלא כתובה שם בתחילת פיס' קא: כל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסות ומעלת גרה עד שיהו בה ג' סימנין הללו אינה מותרת באכילה. אבא חנן משום ר' אליעזר אומ' השסועה מין חיה. א' ר' יושיה כל מקום [שנא'] ציפור בטהורה הכת' מדבר א' ר' יצחק עוף טהור נקרא עוף וניקרא ציפור והטמא לא נקרא אלא עוף בלבד. והראה זו דיה (וכלן מין דיה). איסי בן יהודה אומ' יש (לו) מאה מיני עופות במזרח וגו' (= וכו') איה דיה והראה והראה נאחת הן למה נשנו במשנה תורה בבהמה "מפני השסועה" ובעוף מפני הדיה. ד' אחר.

ואלה הם ליקוטים מתוך דבי ר' ישמעאל, שהוכנסו כולם כאן, וכן הם כאן בכ"י ר"ה (ע' מ"ע), אלא שבילקוט כתוב "והראה" וכו' למטה במקומו (קצת מדבי ר"י זה נוסף גם בספרי שמיני בכ"י ר' והגהות תומת ישרים).

וישנם בענין זה עוד הוספות מדבי ר"י, שאינם בדפוס, ע' להלן.

(ה) פיס' קד: ד"א לא תבשל גדי בחלב אמו למה נא' ג' פעמים וכו' ובהר עיבל — ליתא כאן בכ"י ר', אלא ששם בתחילת הפסוק: לא תבשל גדי בחלב אמו לח' נא' ג' פע' כנגד וכו' ובהר עיבל. ר' עקי' או' חיה ועוף אינן מן התורה שנ' לא תבשל גדי בחלב אמו' שלש פעמים פרט...

וכ"ז לקוח מדבי ר"י, מכיל' כספא פ"כ 335 47. והסתם שבכ"י ר' הוא ר' ישמעאל. ובנוסח שלנו זה בסוף הענין בלשון "ד"א", כרגיל. והדבר ברור שדבי ר"ע סתמו כר"ע. (ו) פיס' קכז: ד"א שמור את חדש האביב (וליתא בילקוט) בג' מקומות וכו' דורשין בו — כל זה כתוב בכ"י ר' (כלי "ד"א"!) בין הדרש אל "ועשית פסח" ובין "לה". ובחזאי שזו היא הוספה מדבי ר"י, ובמ"ת 89 סתם ורק זה, ואחריו "ד"א" מספרי בהעלותך פיס' סו. והסתם הזה, בניגוד לדבי ר"ע, ספרא אמור פי"ז יב ותוס' מגילה פ"ד ובבלי פסחים ו א וש"נ.

(ז) פיס' קמד כי השוחד: ד"א לא תטה משפט בממון ולא תכיר פנים בדין — ליתא כאן בכ"י ר', אלא למעלה בפסוק "לא תטה": לא [תטה] משפט בממון לא תכיר פנים בדין. ד"א לא תטה וכו' איש פלוני עני ולא (בכ"י ר"ה: ד"א לא) תכיר פנים בכבוד שלא תושיב את הראוי למעלן למטן ואת הראוי למטן

(46) במקום ד"א פה היום היום, שלמטה — בכ"י ר' ובמ"ת ובילקוט: ר' שמעון אומר היום.

(47) ע"י משיכ במאמרי שבס' היוכל לחיות.

(47a) וכנר כל כ"י וילקוט שם (בדפוס: ר' שמעון), וכן מ"ת 75: ר' ישמעאל.

למעלה, וכך הגיה פרידמן ע"פ כ"י ר"ה. אבל בילקוט למטה, אחרי "כי השוחד": ד"א לא תטה וכו' בדין (כבדפוסים) ד"א לא תכיר פנים בכבוד שלא תושיב הראוי למטה למעלה, וכאן ליתא, ובמ"ת כאן הסדר הפוך: לא תטה משפט שלא תאמר וכו' ד"א לא תטה משפט בממון וכו' (והאחרון בודאי מדבי ר"י). ובתנחומא שופטים ו' בובר הביא רק דבי ר"י.

(ח) פיס' קעא: דבר אחר שועל בימינו ומשמאלו ד"א מעביר בנו וכו' בין בתריו — ליתא בכ"י ר' ובכ"י בן ז"א (מהר"ס) והוא דבי ר"י (ע"י לעיל), ובארוכה ובשם ר' ישמעאל במ"ת 109!

(ט) פיס' קצב: (ואמר אליהם וכו' למה נאמרו וכו' כדברי רבן יוחנן בן זכאי בוא וראה וכו' בין ברכיו ד"א) ואמר וכו' — כ"ז ליתא בכ"י ר', וגם מהר"ס כתב ש"אינו כתוב בנוסחאות ישנות, וגם במ"ת ליתא, והוא מדבי ר"י.

(י) פיס' רג: ד"א כי תצור אל עיר מגיד שתובע שלום וכו' מפליגים אותה — כ"ז ליתא בכ"י ר', וכן ליתא בכ"י ר"ה, והכל בארוכה במ"ת 122, ו"אין צריך" וכו' כבר נאמר בפסוק "ימים רבים" (48).

(יא) פיס' רז: ד"א עגלת בקר שיהא בה שני דרכים וכו' (=מ"ת 124, ושם: הא כיצד בת שתיים) ד"א רחיצה בזקנים וכו' (=מ"ת 125 בארוכה: למה נאמר שהיה בדין וכו' רחיצה בזקנים וכפרה בכהנים). והכל מדבי ר"י.

(יב) פיס' ריב: (דבר אחר עד די שערין כנשרין רבא וטופרהי כציפרין) — ליתא בכ"י ר' וליתא ביבמות מח א. ובמ"ת 127 זוהי ראייה לדברי ר"ע, וכן בשמחות פ"ז.

(יג) פיס' ריג: ירח ימים שלשים יום (דבר אחר ירח אחד ימים שנים וכו' זנות) — ליתא בכ"י ר', ובבבלי שם בשם רשב"א כד"א, וע"י תוס' שם פ"ז, וליתא גם במ"ת 128 (רק "כל כך למה וכו', ואחר כן תב' אליה ובעלתה הא אם וכו'! וע"י למטה).

(יד) פיס' ריד: (ושלחתה בגט כדברי ר' יונתן וכו' וטהורות) — ליתא בכ"י ר', וכן למטה: (דבר אחר לא תתעמר בה כדברי ר' יונתן ד"א הרי זו אזהרה לבית דין) — ליתא בכ"י ר'. במ"ת שם: ד"א ושלחתה לנפשה שאם היתה חולה וכו' הקדושות. ולמטה: לא תתעמר בה אחר כל המעשים הכתוב מדבר וכו' דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר אחר הבעילה וכו' ד"א לא תתעמר בה הרי זו אזהרה לבית דין. ו"ה"ז אזהרה לבית דין לשון מכילתא וספרי במדבר הוא"י).

(טו) ריש פיס' רטו: (כי תהיין לאיש שתי נשים במי שיש בהם היויה וכו' ר' שמעון אומר וכו' מכל מקום. ד"א) וכו' — ליתא בכ"י ר', ומן "שתי כמשמעו" וכו' — מוחק גם בכ"י בן ז"א (מהר"מ), ובכ"י ר"ה ליתא כאן כלל. אבל למטה לפני הפסוק "וילדו לו בנים": משמע מוציא את אלו — מכל מקום, וכן במ"ת שם בכ"י ר', אבל בסופו: וילדו לו, מי שהולדות שלו יצאו אלו שאין ולדות שלו. ר' ישמעאל אומר וכו' וילדו לו להוציא את מי שהוא ספק וכו' וילדו לו פרט ליוצא דופן וכו' (כבכורות מז ב, וספרי כר"ש) בנים הבנים בתורה הזאת וכו' ("ד"א" שבסוף הפסקא).

(טז) פיס' ריח: ד"א בשביל שאכל וכו' ד"א סורר וכו' א"ר יאשיה וכו' מחלוקת בישראל — ליתא בכ"י ר'. "ד"א" השני נמצא במ"ת 130 (בלי א"ר יאשיה וכו').

(48) וע"י תוס' עירובין פ"ג ושבתי יס א וירוש' שם פ"א ד סע"א.

(49) ע"י אלבק 8.

(יז) פיס' רכב: כי תראה יכול אפילו הוא רחוק וכו' אי כי תפגע שומע אני וכו' דברי ר' יהודה בן בתירה — ליתא בכ"י ר', והכל ממ"ת 132: לא תראה את שור אחיך למה נאמר לפי שהוא אומר כי תפגע שומע אני כמשמעו ת"ל כי תראה וכו', מכיל' כספא פ"כ, וכבר כתב ר"ה (מ"ע): ואע"ג דהנהו קראי לאי הכא איתנהו אגב גררא נסבינהו.

אבל הכל הוספה מדבי ר"י. ואצל ר"ה כתוב זה אחרי "כי תפגע מצות עשה".
(יח) פיס' רכח: האוחזים ותרנגולים שמרדו וכו' בטהורה הכתוב מדבר כדברי ר' יאשיה. שלח תשלח בנקיבות וכו' ולא בזכרים — הכל אין בכ"י ר', וכן מהר"ס אומר ש"אינו כתוב בנוסחאות ישנות", והמדרש האחרון באורך במ"ת 135—136: בנקיבות הכתוב מדבר או אחד זכרים וכו' אמרת ק"ו וכו' דברי ר' אליעזר וכו'.

(יט) פיס' רכט: דבר אחר כי תבנה. ר' ישמעאל אומר בא הכתוב ללמדך וכו' מערכי המלחמה — ליתא בכ"י ר', מ"ת 136.

(כ) פיס' רל: המותח (ר"ה: מכאן אמרו המותח) זמורה וכו' ד"א כלאים לחייב משום כרם ומשום שדה. ד"א פן תוקדש וכו' כדברי ר' יהודה (ר"ה: יאשיה) אשר תזרע אין לי אלא שזרע וכו' מ"מ — כ"ו ליתא בכ"י ר', מ"ת 137: ד"א אף הכרם בכלל (שנ') שדך לא תזרע כלאים היה והרי הכתוב מוציא מכלל וכו'. כלאים בשני מינין הכתוב מדבר אתה אומר וכו' (מדרשו של ר' יאשיה, ובספרי חסר לפני "כדברי ר' יאשיה") הזרע אשר תזרע אין לי אלא שזרע הוא וכו' או אפילו וכו'.

(כא) פיס' רלב—רלד: (צמר ופשתים יחדיו אבל זה בפני עצמו וכו' גדילים תעשה לך, אמור מעתה שניהם נאמרו בדבור אחד וכו' גדילים תעשה לך למה נאמרו וכו' ד"א) גדילים תעשה לך וכו' — הכל ליתא בכ"י ר', והכל במ"ת 138—139: יחדיו יכול וכו' שניהם בדבור אחד וכו' (= מכיל' בחדש פ"ז) גדילים תע' לך למה נאמר וכו' (= ספרי במדבר פיס' קטו).

(כב) פיס' רלה: איש (או) אשה למה נאמר לפי שהוא אומר איש אשר ינאף וכו' והרי הכתוב מוציא וכו' לכך נאמר כי יקח איש אשה. ר' ישמעאל אומר בוא וראה מה שנאה גורמת שהיא מביאה לידי לשון הרע — הכל ליתא בכ"י ר', וכולו במ"ת 139 בלשוננו, ודברי ר' ישמעאל נאמרו כבר בספרי סתם בראש הפיסקא: עבר אדם על ואהבת לרעך וכו'.

(כג) פיס' רלו—רלז: (ר' יחודה אומר אינו חייב וכו' ר' ישמעאל אומר בא הכתוב ללמדך על היבמה וכו'. ופרשו השמלה וכו' יחזור הדברים כשמלה וזה אחד מן הדברים שהיה ר' ישמעאל דורש וכו' רע"א הרי הוא אומר וכו' ד"א) ופרשו השמלה וכו' — ליתא בכ"י ר' כאן, וזה שבפיס' רלז כתוב שם להלן בסוף פיס' רלז (בלי "ד"א"): ופרשו השמלה יחזור דברים וכו' נמצאו עידי הבעל זוממין, ובמ"ת אחרי "הרי עדים להזים עדיו של זה" שבתחילת הפיסקא: ופרשו השמ' לפ' זק' הע': יחזור וכו' כשמלה. ד"א ופרשו השמלה לשון כבוד וכו' (דברי בעל מה"ג) ראב"י (30) אומר וכו'. ר' עקיבא או' וכו' (כבספרי לעיל), ובלי-ספק כל מה שליתא כאן בכ"י ר' הוספה היא מדבי ר"י, ומלמד שתובע מתחיל וכו', שבפיס' רלו — במ"ת שם: ואמר אבי הנ' אל הזק' מגיד שהתובע פותח בדבריו תחילה (ואח"כ) ואמר אבי הנ' אל הזק' מגיד שאין רשות לאשה וכו' (סתם ספרי שבפיס' רלה:).

(50) ראב"י, גם בבלי כתובות מו א.

כד) ודברי ר' ישמעאל, שאין מקומם כאן, ישנם בספרי גם בפס' רמא: ד"א בעולת בעל ר' ישמעאל אומ' בא הכתוב וכו' שתבעל — וליתא גם שם בכ"י ר', ונמצא במ"ת 142: ר' ישמעאל אר' לא בא הכתוב אלא וכו' או אינו מדבר אלא בארסה וכו'. וישנן עוד כמה וכמה הוספות, שכבר ישנן גם בכ"י ר' (ע"י גם לעיל אתו' ז' וי"א). ואעפ"כ כשאנו משווים אותו המדרש לזה שבמ"ת אנו רואים תיכף ששלנו מקוצר מתוך דבי ר' ישמעאל ולקוח ממנו:

כה) כך המדרש שבפס' רמח: גם דור עשירי נאמר כאן דור עשירי ונאמר למטן דור עשירי, מה דור עשירי האמור למטן עד עולם אף דור עשירי האמור כאן עד עולם. וההוספה שנכנסה שלא במקומה בסוף פס' רמט (ע"י לעיל), ושייכת לכאן, ואם (כ"י ר', אם) נאמר דור עשירי [עד עולם] למה נאמר עד עולם [דור עשירי] אלא מופנה להקיש וכו' אף דור עשירי האמור למטן [למעלן] עד עולם — הכל במ"ת 144—145 באורך, גם דור עשירי אין לי אלא דור עשירי מעשירי ולהלן מנ' הרי אתה דן נאמר כאן עשירי ונאמר עשירי בעמון ומואב וכו' לא אם אמ' בעמון ומו' וכו' אמרת שאין ת"ל עשירי בעמון ומואב שכבר נאמר בהן עד עולם אלא מופנה וכו'.

כו) ובפס' פ: אשר אתה בא שמה לרשת (ה) או' מפ' (יב כט) בשכר שתבוא תירש וירשתה אותם וישבת בארצם מכלל שנא' וירשתם ויש' בער' ו' ובב' (דב' יט א) יכול אי אתה רשאי להוסיף על הבנין תלמוד לומר וישבת באר' י' כל מקום שאתה רוצה לבנות בנה. וירשת (יל': ד"א וירשת) אותם מעשה בר' יהודה בן בתירה וכו' ורבי יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ וכו' וקראו המקרא הזה (שבתחילת ראה, יא לא—לב) וירשת[ם] אות[ה] וישב' בה ושמרת' לעשות את⁵² וחזרו ובאו למקומם (כ"י ר', כי"ר לי') אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה. ומעשה (כ"י ר': מעשה) בר' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבין (כ"י ר', כי"ר) וקראו המקרא הזה וירשתם או' וישבתם בה ושמרת[ם] לעש' את החק' הא'⁵³ ואת המש'⁵⁴ חזרו ובאו להם למקומם (כ"י ר', כי"ר לי') אמרו ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצות שבתורה (כ"י ר', כי"ר) כאן: חזרו ובאו להן לארץ יש'.

כל המדרש הזה שמן "וירשת אותם" ולהלן אינו במקומו כאן, שהרי "המקרא הזה" הוא לעיל יא לא—לב⁵⁵, אלא שהכל הוספה⁵⁶, ולקוח מדבי ר"י, מכילתא לדברים, מ"ת 58, שנדפסה ראשונה ע"י שכטר⁵⁷, אלא שהשמיט את השורות הראשונות של כ"י זה, וז"ל בכ"י: [וקראו המקרא הזה וירשתם אותה] וישבתם בה ושמרתם לעשות אמרו ישיבת ארץ יש' שקולה כנגד כל מצות שבתורה אמ' ר' יונתן נדר אני מחוצה לארץ לעולם.

ס. וכבר היה ר' לעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר הולכין אצל ר' יהודה בן בתירה לנציבין ללמד ממנו הגיעו לצידון וזקפו את עיניהם וג' (כלומר: וכו' כלעיל, במעשה של ר' יונתן, עד) שבתורה⁵⁸ חזרו ובאו להן לארץ.

(51) כ"ה בכ"י ר'. (52) כ"ה בכ"י ר' וכ"י בן ז"א.

(53) במקרא: את כל החקים. (54) כ"ה בכ"י ר', וכוה בכ"י בן ז"א.

(55) כמו שהעיר כבר ר"ה, ע"י מ"ע. (56) וליתא בכ"י ברלין ובמ"ח.

(57) במ"ע JQR חס"ז (1904) 446 בכ"י א"פ (ms. heb. c. 10).

(58) כ"ה בכ"י !

כאן המדרש במקומו, דברים יא לא, ומכאן לקחוהו המעתיקים. אולם להלן בספרי פיס' קעט (דב' יט א) רק עד "בכל מקום שאתה רוצה לבנות בנה" ... (כו) פיס' עה⁶⁰: רבי אלעזר הקפר [ברבי⁶⁰] אומר וכי מה בא ללמדנו בין צבי לאייל (וכו' דבר אחר⁶¹) כאשר צויתך מלמד וכו'.

ר' אלעזר הקפר אינו נזכר כלל בדבי ר"ע, אבל נזכר בדבי ר"י⁶², ואין ספק שגם זה נוסף כאן מדבי ר"י⁶³.

(כח) פיס' ק: זאת הבהמה וכו' מלמד שחיה בכלל בהמה מנין שאף בהמה בכלל חיה ת"ל זאת החיה (ויק' יא ב) מלמד שחיה קרויה בהמה ובהמה קרויה חיה [ו] מלמד⁶⁴ שבהמה טמאה מרובה מטהורה בכ"מ הכתוב פורט את המועט ת"ל (=לכך נאמר) זאת הבהמה איל וצבי ויחמור.

שני מדרשים ישנם כאן: הראשון — אמנם נמצא גם בספרא שמיני פרשה ב ח (אבל אינו שם בילקוט) — הוא מדרשם של בית ר' ישמעאל, חולין ע ע"ב: תניא אמר ר' יונתן נמתי לו לבן עזאי וכו' ונס לי ומה ישמעאל אומר בדבר זה נמתי לו וכי ימות מן הבהמה (זו בהמה טמאה)⁶⁵ אשר היא לכם לאכלה זו בהמה טהורה למדנו (כ"מ: ולמדנו) חיה בכלל בהמה ובהמה בכלל חיה וכו'.

והשני הוא דבי רבי (חולין סג ב): תניא רבי אומר גלוי וידוע וכו' שבהמה טמאה מרובה מן הטהורות וכו'. ובספרי מקוצר, ונראה ששניהם נוספו כאן מדבי ר"י, שהשתמש הרבה בדבי רבי.

(ט) פיס' קפט: ואין סרה אלא עבירה שנאמר וכו' מגיד שאינו חייב עד שיכחיש את עצמו מכאן אמרו אין העדים זוממים עד שיזומו את עצמם, כיצד מעידני את איש פלוני שהרג את הנפש.

"מגיד" זה אינו מקושר עם הדרשה שלפניה, וכבר נדחקו בו המפרשים, ובאמת אינו במ"ת 116. ואחרי דרשה זו כתוב בכ"י ר' בסוף הפיסקא (במקום "סליק פיסקא") כעין מה שכתוב בכ"י ר"ה אח"כ בתחילת פיס' קץ (ע"י מ"ע): הדיינין יושבין ובעלי דינין עומדין. פ' (=פיסקא) ד"א אזהרה לבית (צ"ל: לבעל) דין שלא ישמע דבריו לדיאן קודם שיבוא בעל דין חבירו.

וזה לקוח מדבי ר"י, מ"ת 116: ד"א⁶⁶ ועמדו שני האנ' הדיינין יושבין ובעלי דינין עומדין אתה אומר הדיינין וכו' או אלו ואלו עומדין ת"ל ועמדו שני האנשים מכלל קימה את למד לישיבה. ד"א ועמדו שני האנ' הרי זו אזהרה לבעלי דין שלא ישמיע דבריו לדיין עד שיהא בעל דינו עמו⁶⁷. מכאן קיצרו והוסיפו (בלי ציון הכתוב!) בספרי. ואם כך ברור שגם "מגיד" וכו' — נוסף מדבי ר"י, והוא דבי ר"י שבמכות ה' א' ד' ב' ר"י תנא לענות בו סרה עד שתסרה ("שתוסר") גופה של עדות.

59) ע"י לעיל על ההוספה מדבי ר"י שבפיס' זו.

60) כ"י ויל' ומ"ת. 61) יל': רבי אומר, וכן במ"ת [וע"י הוצ' פתק].

62) מכיל' בחדש פ"ז, ספרי במדבר פיס' כג, מב, קטו, קיט, ור"א בן ר"א הקפר, מכיל' בחדש פ"ה.

63) ע"י מ"ת 53, חולין כח א.

64) ר"ה ויל' וכ"י. 65) בילקוט שמיני תקל"ו ליתא.

66) לפניו הבריתא שבבבלי שבועות ל א, ואחריה: מאי ואם נפשך לומר וכו' — כל הסוגיא

של שבועות, וא"כ הבריתא לקוחה מן הבבלי, ולא ממכילתא.

67) ד"א זו אזהרה וכו', הב', אינו בכ"י ירושלם, והוא רק ס"א.

חשודים ב"מגיד", פיס' קיד, מ"ת 81, קנה וקס"ז = מ"ת 103, 108 ושם: מצוה. יכול אם שירת וכו' ת"ל ככל וכו' שנה עליו הכתוב לפסול, כלשון דבי ר' ישמעאל (מכילתא פסחא פ"ג ופי"א, ספרי במדבר פיס' סא), ובמ"ת 109: ושרת ככל אחיו הלויים העמ' זה הוא שאמרנו שאם שירת מיושב פסל, וזה אינו בספרי.

(ל) ועי' פיס' רח: לשרתו ולברך בשם ה' מקיש ברכה לשירות מה שירות בעמידה אף ברכה בעמידה, וזה סתם כמכילתא דמילואים (שמיני א כט) ור' נתן (בספרי נשא פיס' לט), ובמ"ת 125 נוסף שם: מה ברכה בשם (ספרי שם) אף שירות בשם ("בעבודת יהו"כ"). ונראה שכל אלו מדבי ר"י לוקחו, וגם "כי בם בחר ה' אלקיך מגיד שברכת כהנים כשרה בבעלי מומים", שבפיס' רח שם לפני המדרש שהזכרנו, — מקורו מדבי ר"י, שאחרי שדרשו "בני לוי" בין תמימים בין בעלי מומין⁶⁸) הוסיפו לדרוש מן "לשרתו ולברך בשם ה'", שכשרה בבעלי מומים.

(לא) פיס' רע: ויצאה מביתו מלמד (כ"ר: מגיד) שהאשה יוצאה מלפני (=מפני) האיש. מ"ת 155: ד"א ושלחה מביתו שלא תנשא עמו בשכונתו (ספרי, אח"כ: והלכה והיתה לאיש אחר שלא וכו') ואם היתה עיר קטנה וכו'⁶⁹) אמרת מי מפנה מפני מי האשה מפנה מפני האיש⁷⁰), וזו בודאי ממכילתא, אלא שקיצרה בעל מה"ג והוסיף בה דברים, ומשם לקוח בספרי⁷¹).

(לב) וחשודים ב"שומע אני": פיס' ר': שומע אני אף הקטנים וכו' או אינו אלא טף של נקבות אמרת ומה מדין וכו' הא אינו אומר (כאן) טף אלא טף של זכרים, מ"ת 121.

(לג) פיס' רנד: ונשמרת מכל דבר רע שומע אני בטהרות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר ת"ל ערוה ("ולא יראה בך ערות דבר"), אין לי אלא ערוה מניין לרבות ע"ז ושפיכות דמים וקיללת השם ת"ל ונשמרת מכל דבר רע [ואו ונשמרת מכל דבר רע]⁷²) יכול בטמאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר ת"ל ערוה מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו בה כנענים ומסלק (בה) שכינה כך כל מעשה וכו' כשהוא אומר דבר רע אף לשון הרע.

למרות "או (אי) ונשמרת" וכו', שישנו בכ"י, המקשר את הדרשות, חשודים בעיני כאן הלשונות. ולי"ג ששני מקורות כאן: הראשון דבי ר"י והשני ("יכול") דבי ר"ע (והקישור "או ונשמרת" וכו' מאוחר). ובכ"י ר' נוסף אח"כ: ד"א ונשמרת הזהיר שלא תהרהר בעבירה ותבא וכו'⁷³). והנה במ"ת 147: ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם וכו' (ע"ז כ ע"ב) ד"א ונשמרת מכל דבר רע שגלו עליו כנענים שהוא מסלק את השכינה ואף מלשון הרע (=ספרי שלנו), ושם מ"ת 148: ולא יראה בך ערות דבר ר' ישמעאל אומר נאמר כאן ערות דבר ונאמר להלן (בגט) ערות דבר מה ערות דבר שנאמר להלן בהרהור וע"ז הכתוב מדבר אף ערות דבר שנא' כאן בהרהור וע"ז הכתוב

68) מ"ת שם 125, ספרי כאן לקוח מפיס' קסג.

69) ע"פ הבבלי כתובות כח א, והוספת מה"ג היא.

70) אמילו בת (כצ"ל) גדולים וכו', שבמה"ג — הוספה היא.

71) ובה"ג סוף גטין, ד"ו פא ע"א, הביא את הספרי כולו מן "ושנאה האיש האחרון" ואילך.

י"אח"כ — הברייתא של שמחות פ"ב ואח"כ — הבבלי כתובות כח א, ולא הביא זה כלל מספרי.

72) כ"ר וילקוט וכ"י ר"ה.

73) מעין שהכניס מ"ע מפ"י ר"ה בתחילת פיס' רנה, שאין מקומו שם.

מדבר. רבי אימר נאמר כאן ערות דבר ונאמר להלן ערות דבר מה ערות דבר שנאמר להלן משום בזיון אף ערות דבר שנ' כאן משום בזיון.

והמדרש הראשון ב"שומע אני" — דברי ר' ישמעאל הם.

(לד) פיס' רנו: וחפרת בה שומע אני יהיה חופר באחת ומכסה באחת [ת"ל וחפרת בה] (74) ר' ישמעאל אומר מנין שלא יהא אדם הופך מתניו וכו'.

גם זה כנראה דבי ר' ישמעאל, וגם "ר' ישמעאל אומר" מוכיח (וכך הוא בילקוט, אבל בכ"י ר' ולי' ש"מ ע').

ואמנם כבר ראינו למעלה (עמ' 707, 711 ולהלן) שהרבה "מגיד" ו"שומע אני" ו"למה נאמר", שישנם אצלנו בספרי, אינם באמת בכ"י ר', והם לקוחים באמת מדבי ר"י: פיס' עא וע"ה (מגיד הכתוב), רג (מגיד), רטו (מגיד), רלד (למה נאמר, שומע אני), רלה (למה נאמר, והרי הכתוב מוציא, ר' ישמעאל), קפט (מגיד), רעג (מגיד, עי' לעיל).

3. וישנן בכ"י ר' כמה וכמה הוספות, שאינן בדפוס, ולקוחות ברובן מדבי ר' ישמעאל (קצת מהם היו גם לפני ר"ה):

1. פיס' ס, לפני "א"ר עקיבא": מפני מה אשרה פסולה. מ"ת 47 (משנת ע"ז פ"ג מ"ה), ועי' מכילתא דברים 59 כו.

2. פיס' סא — עי' לעיל עמ' 711.

3 (75). פיס' צג: יצאו אנשים ולא נשים אנשים ולא קטנים אנשים אין פחות משנים. "אנשים ולא נשים" — כר' ישמעאל במכילתא שבמ"ת 69: אנשים להוציא את הנשים דברי ר' ישמעאל (!), אבל בדבי ר"ע שנינו (בברייתא שבסנה' קיא ב): יצאו הן ולא שלוחן, אנשים אין אנשים פחות משנים ד"א אנשים ולא נשים אנשים ולא קטנים.

בדבי ר"ע שבבבלי ("ספרי דבי רב") הובא אפוא המדרש "אנשים ולא נשים אנשים ולא קטנים" כ"ד"א, זאת אומרת מדרש ממקור אחר (דבי ר' ישמעאל!), אבל בספרי שלנו נכנס דבי ר' ישמעאל זה בלא כל ציון מיוחד.

4. פיס' צד: הכה תכה את יושבי העיר מכאן אמרו אין מקיימין את הטפלין אבא חנין אומר לא יומתו אבות על בנים וגו' בעיר הנדחת הכתוב מדבר. כך אצלנו. אבל בכ"י ר': את יש' הע' הה' ולא יושבי עיר אחרת. מיכן אמ' מקיימין הן את הטפלין וכו' הכתוב מדבר, את יושבי העיר ה' ולא יושבי עיר אחרת מיכן אמרו תחמרת וכו'. וכזה גם נוסח כ"י ר"ה ומהר"ס אוחנה, אלא שהילקוט גורסה למטה לפני "שללה ולא שלל שמים": מכאן אמרו (75) מקיימין וכו' מדבר שללה ולא וכו'.

אלא שחכמי לוגיל בתשובתם הביאו הנוסח: הכה תכה את יושבי העיר מכאן אמרו חכמים אין מקיימין וכו' (75b): אבל הר"ש משנץ בתשובתו (76) אומר: ומה שכתוב בספרי דבי רב הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב מכאן אמרו חכמים אין מקיימין את הטפלים [ואית דגרסי מקיימין את הטפלים] בכל מלכותנו אין כתוב לא זה

(74) כ"י רב' ומדרש חכמים, ועי' הוצ' פינקלשטיין.

(75) [שלשת הסימנים הללו — ממבואו ל"מכילתא לפרשת ראה", מאמרים לזכרון רצ"ח, סא — סג].

(75a) וצ"ל כאן הציון "ספרי" מפני שעד כאן מן המשנה!

(75b) מגדל עוז בפ"ד דה' ע"ו, כתאב אלרסאיל עמ' מו: "ואע"פ שיש ספרים שכתוב בהן מכאן

אמרו מקיימין את הטפלים. הרמ"ה (עמ' סב) מחזיק בנוסח "מקיימין". (76) שם עמ' קכו.

ו לא זה ואין ראוי לגורסו כלל. דמאן דגריס מקיימים הא בתוספתא (סנה' פי"ד) דריש לה מדכתיב ונתן לך רחמים ורחמך. ומאן דגריס אין מקיימין אם כן הוא דלא כר' עקיבא וכו'.

ואמנם כן. בקטע המכילתא (עי' להלן) דריש לה מן "ונתן לך רחמים ורחמך" כמו בתוס'. ובספרי שלנו נכנס המדרש הזה מדבי ר' ישמעאל, וכפילות המדרש "ולא יושבי עיר אחרת" שבכ"י ר' ושינוי מקומו של המדרש מכ"י לכ"י ושמו של "אבא חנין", שאינו נזכר בספרי, מוכיחים שכל זה תוספתא, שנוספה בספרי 76א).

5. וכך נכנס בספרי שלנו בפיס' צה: ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה [ד"א ואת כל שללה תקבץ ולא שלל שמים מכאן אמרו אילנות המחוברין וכו' וכתבי הקודש מותרין]. כך הוסיף פרידמן ע"פ פי' ר"ה.

אבל בכ"י ר' כתוב למטה: ואת כל שללה ולא שלל שמים [מיכן אמ' אילנות המחוברין מותרין והתלושין אסורין בורות שיחין ומערות וכתבי הקודש מות' שנ' שללה ולא שלל שמים. ד"א שללה ולא שלל שמים] מיכן אמרו הקדשות שבתוכה וכו', וכעין הנוסח הזה בילקוט: שללה ולא שלל שמים מכאן אמרו אילנות וכו' שנאמר שללה וכו' ד"א שללה ולא שלל שמים [מיכן אמרו ההקדשות וכו' 76ב] וכתבי הקדש יגנוז.

"ד"א אצל רבי' הלל או הדרשה הראשונה בכ"י ר' וילקוט לקוחה אפוא ממכילתא: שם היא נסמכת לפסוק "לא תבנה עוד", ועל כן מובן יפה הסיום "שאמרה תורה שללה ולא שלל שלמים", אבל בספרי שהסמיכוה ל"שללה ולא שלל שמים" לא היה כל צורך בדבר לסיים "שאמרה תורה שללה וכו'".

6. פיס' קא — עי' לעיל עמ' 712.

7. פיס' קג (אחרי "מין איה"): עורב זה עורב הגדול ואת כל עורב להביא עורב עמקי ועורב הבא בראש יונים, למינו להביא את הזרזיר כשהוא אומר למינהו להביא את בן חוריה. ואת בת היענה מלמד ש'עוף טהור מרובה בכל מקום פורט את המועט. סימני בהמה וחיה נאמרו וכו' 77) כך כל שכיוצא בו אסור כל שאין כיוצא בו מותר. פ' (=פיסקא). כל עוף טהור וכו' (כמו אצל פרידמן).

וכל הדרש על "עורב" וכו' — נוסף בכ"י ר' גם בספרא פ' שמיני פ"ה בין ג—ד — מדבי ר"י, וגם "מלמד ש'עוף טהור מרובה" וכו' — הוא דבי רבי שבחולין סג ב, שהוכנס בדבי ר"י 78).

8. בסוף פיס' קו נוסף בכ"י ר': למען תל' ליראה את י"י אליך מגיד שהמעשר מביא את האדם לידי תלמוד תו', כל הימים בין בארץ בין בחוצה לארץ 79). וכל זה לקוח מדבי ר"י, מ"ת 77—78: מגיד שהמעשרות מביאין את האדם לידי יראת חטא ר' אליעזר אומר נדרים ונדבות שאדם מביא לבית הבחירה לבו מנדבו לתלמוד תורה. ר' ישמעאל אומר מעשר שני שאדם מביא לבית הבחירה נכנס ללשכת הגזית ורואה חכמים ותלמידיהן יושבין ועוסקין בתלמוד תורה לבו מנדבו לתלמוד תורה, ושם למטה: כל הימים בין בארץ וכו' יכול אין אדם מחויב בת"ת אלא משום הבאת מעשר וכו'. ההוספה מקוצרת אפוא מדבי ר"י.

76א עי' גם הופמן, יאהרבוך שם עמ' 315.

76ב הילקוט קיצר את הספרי מפני שכבר העתיק את המדרש מן המשנה.

77 כמו בילקוט ובפי' ר"ה ומ"ע. 78 עי' מש"כ בפיס' ק.

79 וכ"ה בילקוט, וכן הגיה והוסיף מהר"ס, עי' רד"ם.

9. בתחילת פיס' קיב נוסף בכ"י ר': וזה דבר השמיטה זה דבר לשמיטה שאם יאמרו לו עמוד קרא דרוש ותרגמו)ם אומר להן משמיט אני שאם דחקוהו ולא קיבל עליו ת"ל וזה דבר השמיטה — פעם א' הוא משמט ואינו משמט פעמיים. ומהר"ם בהגהותיו הוסיף בשם "נוסחא ישנה", אחרי הדרשה הראשונה של הפיסקא: ד"א וזה דבר השמיטה זה דבר וכו', והגיה: יכול שאם דחקוהו (דחקוהו) לא יקבל עליו, וכן הגיה המגיה בפ' ר"ה, שכך היתה נוסחתו (עי' מ"ע). וכל זה בודאי מדבי ר"י.

10. פיס' קטז: והעבט תעביטנו נותנים לו וכו' — בכ"י ר': והעבט תעביטנו פתוח תפתח פתח לו בדברים שאם היה בויען אמור לו את צריך ללות מיכן אמ' צדקה ניתנת כמלה. העבט תעביטנו וכו' (80), אבל במ"ת 81 כבספרי, ושם 82: ד"א כי פתח תפתח ר' ישמעאל אומר אם היה בן טובים ובוש פתח לו בדברים ואמור לו בני שמא את צריך ללות מיכן אמרו צדקה ניתנת כמלה.

11. ריש פיס' קיז, בכ"י ר': השמר לך הוי זהיר שלא תמנע רחמים שכל המונע רחמים מוקש לעוברי עבירות ופורק עול שמים מעליו שנ' בליעל בליעל ד"א השמר לך בלא תעשה וכו' — במ"ת 82. אחרי "פן בלא תעשה": פן יהיה דבר עם לבבך הוה זהיר וכו' בליעל בלי עול, ומשם לקוח בספרי, ובמ"ת 85: פתח תפתח את ירך הוי זהיר שלא תמנע רחמים שכדרך שאתה מונע רחמים כך מונעין ממך רחמים. לאחריך לענייך לאביונך למה נאמרו כולן הראוי וכו' (כבספרי פיס' קיח). ובספרי שלנו שם: פתח תפתח (נתן נתן) (81) למה נאמרו כולם (מגיד הכתוב) (81) הראוי וכו'. וא"ס שהכל לקוח מדבי ר"י, ונתקצר בספרי כרגיל בהוספות אלה. ועי' מ"ת 71 ורחמך וספרי פיס' צו.

12. פיס' קכב, לפני "המרצע זה מרצע גדול", בכ"י ר' (82): מיכן היה ר' ישמעאל א' בשלשה מקומות הלכה עקפת על המקרא התורה אמרה ושפך את דמו וכסהו בעפר והלכה אמרה בכל דבר שמגדיל צמחין, התורה אמרה (ושפך את דמו וכסהו בעפר). וכתב לה ספר כריתות והלכה אמ' בכל דבר שהוא בתלוש. התורה אמרה במרצע והל' אמ' בכל דבר רבי אומ' [...] בדלת ולא (בילק': או) במזוזה מעומד (83). מרצע זה מרצע גדול (84). ולקחת את המר' שו' אני בינו לבין עצמו ת"ל והגישו אדניו אל הא' אצל הדייגין שימסור (ו) במוכרין (85). במרצע (86) בכל דבר שהו רשם (87) אמ' ר' אלע' וכו'.

וכל ההוספות האלה הן — דבי ר' ישמעאל (ועי' גם קדושין טו א).

13. סוף פיס' קכג, בכ"י ר' (88): וברכך י"י אליך כל מקום שהכתוב עונש ממון כתוב ברכה וביותר מקום שיש בו חיסרון כיס.

(80) וכך היה בפ' ר"ה (עי' מ"ע אות ט).

(81) כך בדפוס, ול' בכ"י ויעוד (עי' הוצ' פינקלשטיין).

(82) וישנו גם בילקוט ר' תצ"ח—תצ"ט: והיה לפני ר"ה בפירוש.

(83) וכך היה אצל ר"ה, ועי' מכילתא נזיקין פ"ב, והגישו אל הדלת, במרצע, וידוש' קידושין

פ"א נט ע"ד וסוטה פז ע"א.

(84) כבספרי: ובילקוט ליתא זה כאן.

(85) = מ"ת 86: מכיל' שם, והגישו אדוניו: בילק': למוכרין.

(86) כ"ה "במרצע" בבי"ת, ותוקנה הבי"ת לה"א: המרצע.

(87) וכך היה נוסח ר"ה (עי' מ"ע אות ג') המרצע בכל דבר שהוא רשם, ונשתבש בו פרידמן שם.

(88) וקצת ממנו אצל ר"ה, וכן הוסיף מהר"ם בשם "כך מצאתי בקצת נוסחאות".

והוא דבי ר' ישמעאל, מ"ת 87: אבא חנון אומר משום ר' אליעזר כל מקום שהכת' עונש הפסד ממון וחסרון כיס הרי הוא קובע ברכה לכך נאמר וברכך וכו'. וכן במ"ת 180

14. בסוף פיס' קכו כתוב בכ"י ר': רק הדם לא תאכל שתייה בכלל אכילה רק זו התריית עדים שהיתירו בו בשעת הנייתו רק ליתן שיעור כזית שאמרה תו' על הארץ לא על העוקה ולא על הגומא לא על הימים והנהרות המהלכין אלא נכנס לתוך הכלי שלא יטנף את כל הבית ובשוק לא יעשה כין שלא יחקה את המינין תשפכנו אין [שפיכה] אלא מן הצואר. ר' אליעזר אומ' על הא' תשפכנו כמהים מה מים מכשירין את הזרעים אף דם שחיטה מכשיר את הזרעים או דם נחירה דם עיקור קילוף הקיז הסחול השליל והתמצית הכבד הלב והמיתה במשמע ת"ל תשפכנו כמהים יצאו אילו שאינן מכשירין.

כ"ז היה נמצא בספרי גם לפני ר"ה, וכלו במ"ת 89. ושם: ר' אליעזר בן יעקב. 15. פיס' קכט: צאן ובקר, והלא אין הפסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים אי"כ למה נאמר צאן ובקר (צאן לפסח ובקר לחגיגה) להקיש כל הבא מן הצאן ומן הבקר לפסח וכו' — בילקוט לא היה המוקף, שהרי הוא מקצר ומרמז למשנת מנחות פ"ז (פ"ו) מ"ו, שהביא לפני הספרי: והלא אין פסח בא אלא מן הכבשים וגו' קדל ציל עד אינו בא אלא מן החולין. הספרי התאים אפוא לגמרי למשנת חולין. "צאן לפסח ובקר לחגיגה" לקוח אפוא ממקור אחר, מכילתא פסחא פ"ד 13 (ר' יאשיה ור' יונתן ור"א), מ"ת 90 (ר' יאשיה).

ואמנם בכ"י ר' ישנם עוד כמה מדרשים כאן, שקיצורם מוכיח עליהם, שהם הוספה ממקום אחר: אם כן למה נאמר צאן ובקר צאן לפסח לא בקר לפסח. צאן לפסח ובקר לחגיגה. צאן לפסח צאן ובקר לחגיגה להקיש וכו'. והמדרש הראשון כאן הוא של ר"ע במכילתא ומ"ת, השני — של ר"א ותלמידיו ר' ישמעאל, שם, והשלישי — של הלל בירוש', פסח' רפ"ו לג ע"א, שהיא כדעת ר' ישמעאל במכיל' ומ"ת. והכל לקוח מדבי ר"י.

16. פיס' קלג בסופה, בכ"י ר' נוסף: ד"א מועד צאתך ממצ' לשחיטתו כבא השמש לצלייתו בערב לאכילתו, מ"ת 92 (= מכיל' פסחא ספ"ה 18): ובשלת ואכלת משחשיכה ר' שמעון בן יוחאי אומר בא הכת' לעשות ראשון אחרון (מה שנוכר ראשון הוא אחרון וכו') ואחרון ראשון, מועד צאתך לשחיטתו וכו'.

17. פיס' קמה בסופה, בכ"י ר' נוסף⁸⁹: לא תטע לך אשירה אמר' תור' ואשיר' תגדעון קל וחומר שלא תטע מג' שלא יקיים ת"ל לא תטע לך מכל מקום ד"א אפילו בית אפילו סוכה, וכ"ה בילקוט, אבל — בתחילת הפיסקא! ובמ"ת 98 כבספרי שלנו. והכל בוודאי ממכילתא.

18. בסוף פיס' קמז כתוב בכ"י ר': וזה אחד מן הדברים שכתבו לתלמידי המלך אשר לא צויתי על יפתח ולא דברתי למישע ול' על' על לבי שיקריב אברהם את בנו על גבי מזבח, וכ"ז הוספה לסוף פיס' קמח, "וזה אחד מן הדברים" וכו' (מגילה ט ב), שיך לפני דברי ר' יוסי שם, ואשר לא צויתי" וכו' (תענית ד א) שוה לדברי "אחרים" המשובשים, ומתוקנים בספרי שלנו ע"פ פי' ר"ה.

(89) וכ"ה בפ"י ר"ה.

19. סוף פיס' קמט בכ"י ר"ה: שתהא סקילה מיתתן. ובמ"ת 101: וסקלתם באבנים ומתו שתהא וכו', ובפי' ר"ה: ומתו שתהא וכו' מנין לרבות שאר המומתין בסקילה ת"ל יומת המת, אבל לעיל פיס' צ ליתא. ונראה שנוסף מדבי ר"י.

20. פיס' קנב, אחרי "דבר זו הלכה" נוסף בכ"י ר"י⁹⁰: ד"א כי יפלא ממך דבר מקצתו ולא כולו וכו' ה' או' ונעלם דבר מעיני הקהל מקצתו ולא כולו. (עי' ת"כ חובה פרשה ד ז; הוריות ד א: מאי משמע אמר עזרא קרי ביה ונעלם מדבר, כשיטת דבי ר"ע; רב אשי אמר יליף דבר דבר מזקן ממרא דכתיב ביה בזקן ממרא כי יפלא ממך דבר, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל מה ממרא מן הדבר ולא כל דבר וכו'; אבל דבי ר"י דרשו פשוט "דבר": דבר אחד).

21. ושם אחרי "לדם יולדת" נוסף בכ"י ר"י⁹¹: ד"א בין דם לדם אילו דיני הרוגים (ו) דיני גלות מנ' ת' ל' בין דין לדין דבר "אחר" בין דם לדם ולא כל דם⁹² שהוזק בגופו "ת"ל⁹³ בין דם לדם ול' כל הדם בין נגע לנגע ולא כל נגע⁹⁴ דברי "רבי אומר כי יפלא ממך דבר למשפט כלל בין דם לדם ובין דין לדין ובין נגע לנגע פרט דברי ריבות חזר וכלל כלל ופרט וכלל ואין אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף כל דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת⁹⁵) כלשון ראשון לא כלשון האחרון. ודאי שסיימו דבי ר"י כדרכם: "או כלל ככלל הראשון וכו' אין עליך לומר אלא כלשון ראשון וכו'.

אבל הברייתא כבספרים שלנו גם בסנה' פזא ובקצת שינויים בירוש' פ"א ל ע"א.

22. בסוף פיס' קנח נוסף בכ"י ר"י: ד"א לא ירבה לו סוסי' מרבה הוא כדי מרכבה, וכן עשה דויד כע' שנ' ויעקר דויד את כל הרכב ויותר ממנו מאה רכב, הכל במ"ת 104, ומוסיף: שלמה לא עשה כן אלא ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים ר' נתן אומר לא ירבה לו סוסים שומע אני מיעוט סוסים שניים ת"ל רק מרבה ואינו מרבה אלא כדי מרכבו. ועיקר המדרש כבר נאמר בספרי עצמו: יכול לא ירבה למרכבתו וכו'.

23. סוף פיס' קנט בכ"י ר"י: אבל מרבה הוא כדי שיתן לאפסונית ד"א כדי שיתן אפסוניות וכן עשה דויד והנה בעיניי (!) הכינתי לבית אליהו אבל שלמה שינה כעני' שנ' וישלך (!) את הכסף בירושלים כאבנים = מ"ת 105 (שלמה לא עשה כן).

24. בסוף פיס' קס בכ"י ר"י: על ספר על גבי עור בהמה טהורה ומגיהין לו מספר עזרה על פי בית דין של שבעים ואחד מיכן דרש ר' אלעזר בן ערך שסוף תורה עתידה להשתכח⁹⁶) = מ"ת שם (בהוספות מדברי הרמב"ם!).

25. בפס' קסא, לפני "ימי חייו הימים", נוסף בכ"י ר"י: ד"א והיתה עמו כשהוא פנוי וקרא בו שיהיו עיניו בו בשעה שהו קורא בו כל ימי חייו בשעה שהוא פנוי, כל ימי

90) וכן בכ"י פי' ר"ה, ע"י מ"ע.

91) ומקצתו גם בפי' ר"ה, ומקצתו במ"ת 102.

92) השלמתי ע"פ פי' ר"ה, ע"י מ"ע.

93) ע"כ גם בפי' ר"ה.

94) השלמתי ע"פ מ"ת שם.

95) וכך היה לפני ר"ה ומהר"ם.

96) "דנשתכחה מישאל ונכתבה מלפני הכהנים הלויים והיינו מספר עזרא", ר"ה, וע"י תוס'

סנה' פי'.
סנה' פי'.

חיי וכו' = מ"ת שם. ושם משא ומתן מדרשי: אתה אומר בשעה שהוא פנוי או כל ימי חייו כשמועו אמרת וכו'.

26. סוף פיס' קעג בכי"ר: תמים תה' עם י"י אליך אם עשית כל האמור בעינייך הרי את תמים לי"י אליך. עי' מ"ת 110.

27. פיס' קפט — עי' לעיל עמ' 716.

28. פיס' רנד — עי' לעיל עמ' 717.

29. סוף פיס' רנט בכי"ר: ד"א לא תסגיר עבד בגוי שניצול מעב' זר' הכתוב מד' (וכזה בר"ה) = מ"ת 149: לא תסגיר עבד אל אדוניו למה נאמ' לפי שהוא אדמ' לא ישבו באר' פן יח' אתך (שמ' כג לג) או אפילו קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז ת"ל לא תסג' עב' אל אד' בגוי שניצול מע"ז שלו הכת' מדבר אתה אומר לכך בא או לא תס' עבד אל אד' כמשמעו (ירוש': כשמועו) ת"ל אשר ינצל אליך מעם אד' אמרת וכי אפשר לו (ירוש': לעבד) להנצל מרבו (בלי שחרור רבו) הא מה ת"ל לא וכו' על ירושלם. והבבלי בגטין מה א הביא ברייתא דומה לה משמות: לא ישבו בארצך פן יחטאו אותך לי וגו' יכול בגוי שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז וכו'. ושם היתה שנויה גם מחלוקת ר' יאשיה ור' אחי בנו.

30. סוף פיס' רס בכי"ר: זו אזהרה למופנה שנ' לא היתה בזה קדשה. ונרמז גם בפ"י ר"ה. ומובא בזהר הרקיע חרוז צ"א בשם "ספרי": לא תהיה קדשה אזהרה למופנה (כצ"ל שם. וכ"ה שם בחרוז צ"ד) כענין שנ' לא היתה בזה קדשה. ול"ספרי" זה רמז במ"מ פ"א מה' אישות ה"ד (מ"ת 149. ע"פ לשון הרמב"ם).

31. סוף פיס' רעז בכי"ר: בשעריך ולא בירושלם אין לי אלא שכר אדם שכר בהמה שכר כלים מנ' ת"ל אשר בארצך כל שבארצך מל' שעו' עליו בשני לוין כר' יוסי בר' יהודה משם בל תעשק (וכ"ז כבר שנוי לעיל!). ואצל ר"ה: וגרך זה גר אוכל נבילות בשעריך ולא בירושלים. זו כנראה בניגוד לברייתא שבב"מ ק"א רע"ב וספרי שלנו.

אבל "דבי ר' ישמעאל" שם טעות היא במקום "דבי שמואל". כנוסח רוב כ"י וילקוט ד"ר (ועי' תוס' סוף פ"י).

32. בפס' רפח. לפני "לא תהיה אשת המת החוצה". בכי"ר: ובן אין לו אין לי אלא בן הבן ובת הבן ובן הבת ובת בת (מ"ת: ובת) הבת מנ' ת"ל ובן אין לו מכל מקום אם כן למ' נא' ובן אין לו פרט לשיש לו מן השפחה ומן הנכרית פרט לשיש לו מכל מק' = מ"ת 165 (בהוספת "טומטום ואנדרוגינס"). וכן הוסיף מהר"ס (בלי "פרט" האחרון). הפרט האחרון בניגוד למשנה ומדרשו של רב יהודה. שם כב ב. ועי' המדרש הדומה לו בבב"ב קטו א. ירוש' בב"ב פ"ח טז ע"א.

אבל חוץ מן ההוספות — יש לנו בספרי דברים (פיס' נה—שג) ספר אחדותי מבית מדרשו של ר"ע.

על אחדותו של ספרי דברים מעידים גם הציונים שבתוכו מפרשה לפרשה: זו היא שאמרנו, וכדומה:

פיס' ע': זו היא שר' יהודה אומר כסף וכו' — לעיל פיס' סב.

פיס' צו: זו שאמר ר' ישמעאל הישר וכו' — לעיל פיס' עט.

פיס' קיז: זו היא שאמר ר' יוסי הגלילי וכו' — לעיל פיס' קיא.

פיס' קנה : זהו שאמרנו אע"פ וכו' — לעיל פיס' קנג.
 פיס' קפג : זו שר' יהודה אומר תמול וכו' — לעיל פיס' קפא.
 פיס' קץ : זהו שאמר ר' יוסי הגלילי וכי עלתה וכו' — לעיל פיס' קנד. וכן בפיס'
 רצח : זו היא שאמר ר' יוסי הגלילי וכי עלתה וכו'.
 פיס' רמב : זו היא שאמרנו שער וכו' — לעיל פיס' קמח. קמט.
 פיס' רפח : לפי שאמרנו להלן אשת אחד וכו' — לעיל בפסוק שלפניו. וכן פיס' רפ"ט :
 לפי שאמרנו (כ"י ר') להלן אשת אחד וכו' — שם.
 ובפיס' רט : לפי שאמרנו להלן שלשה וחסה — לעיל פיס' רה. שלשה ל' ר'
 שמעון וחמשה ל' ר' יהודה. ואלה הם איכ דברי המסדר !